

АДАПТАЦИЈА ДЕЦЕ НА ПРЕДШКОЛСКУ УСТАНОВУ

Резиме: Полазак у вртић и одвајање од породице представља велики изазов за мало дете. Често је ово одвајање од родитеља трауматична ситуација колико за дете, толико и за родитеље, јер је испуњено страхом од одвајања и напорима да се дете прилагоди новонасталој ситуацији. Јасно је да велику пажњу треба посветити проблему који се односи на адаптацију дече у предшколској установи и континуираном проналажењу нових могућности и поступака који тај процес олакшавају. Процес адаптације је индивидуалан и условљен бројним чиниоцима (наслеђем, искуством детета, утицајем средине, физичким стањем организма). Реакције у процесу адаптације нису истоветне код сваког детета и разликују се како по квалитету, тако и по трајању. Одлучујућу улогу у томе имају темперамент и развојни ниво детета, као и жеље и очекивања оца и мајке. Да би се деца адаптирала на услове и обавезе у предшколској установи потребно је усаглашавање читавог спектра активности, које се односе на организацију рада у предшколској установи, улогу и обавезе родитеља, као и сарадњу предшколске установе и породице која представља кључ успешне адаптације.

Кључне речи: адаптација, дете, родитељ, одвајање од родитеља, сарадња.

Увод

Полазак детета у предшколску установу представља велику прекретницу у животу сваког детета и његових родитеља. Прилагођавање детета раног узраста је изузетно тешко. Дете се емоционално везује највише за мајку, најчешће до треће године живота. Грешка се приписује родитељима, углавном, мајци. Услед тога, процес сепарације је изузетно лош, јер дете није у могућности да успостави интеракцију са осталим члановима друштвене средине. Одвајање од родитеља дете доживљава трауматично, плачем, викањем или нервозно-психолошким реакцијама.

Зато је неопходно упознати облике адаптације, начине као и средства како и на који начин можемо помоћи детету да се лакше адаптира у новој средини.

Адаптација подразумева социјално прилагођавање појединца новим условима друштвене средине. Ова адаптација обухвата прихватање вредности и циљева карактеристичних за одређену групу, као и на међусобне односе чланова групе (Каменов, 2002:274). Прва адаптација деце узраста од 3 године јесте адаптација на вртић, односно на предшколску установу. То је први излазак детета из породице и прво одвајање од родитеља, односно мајке на дужи период. То је истовремено и први сусрет са већим бројем непознатих особа, како деце тако и одраслих. Често је ово одвајање од родитеља трауматична ситуација колико за дете толико и за родитеље, јер је испуњено страхом од одвајања и напорима да се прилагоди новонасталој ситуацији.

Полазак детета у вртић представља развојну фазу која доноси нове задатке родитељима и породици, тражећи модификацију улога и адаптацију на нове релације. Већи теоријски и практични нагласак јесте свакако на адаптацији детета при поласку у вртић. Процес адаптације биће повезан са факторима који би се могли груписати у факторе везане за карактеристике родитеља, односно породице, карактеристике установе, квалитет релације родитељ - дете и васпитач – дете (Дамјановић, Михаић, Јестровић, 2014:453). Јасно је да велику пажњу треба посветити проблему који се односи на адаптацију деце у предшколској установи и континуираном проналажењу нових могућности и поступка који тај процес олакшавају.

Припрема деце у процесу адаптације подразумева њихово претходно упознавање са јаслицама/ вртићем, дружење са вршњацима, стварање реалне представе о јаслицама/ вртићу кроз игре, приче и разговоре о животу у њима, као и усклађивање ритма живота у породици и јаслицама/ вртићу (Кукић, 2010:32).

Фактори и реакције на адаптацију

Процес адаптације је индивидуалан и условљен бројним чиниоцима. На првом месту се стављају наследни и конституционални фактори. Дете по својој конституцији може бити личност коју карактеришу успорене реакције и покрети, теже успостављање контакта са децом и одраслима и снажне емоције што отежава процес прилагођавања.

На адаптацију неоспорно утиче врста темперамента детета. Деца коју карактерише живахан темперамент, лако успостављају комуникацију и познанства са другима и лакше се уклапају у промењене услове живота.

Колерицима и флегматицима је тешко да се адаптирају на вртић, а још теже умерено убрзаним и умерено успореним сангвиницима. Колерици, посебно дечасти, тешко подносе недостатак активности и кретање у вртићу, где принципијелни васпитачи дају безбројне примедбе. Најтеже је успореној деци: њих вечито терају, пожурују, грде, јер не стижу за одраслима да се обуку, једу или спавају (Ветро, 2010:86). Најбитније је да родитељи схвате да деца нису ни за шта крива. Могло би се рећи да су родитељи „генетски“ криви што им је такав темперамент. Оно што родитељи могу учинити како би помогли свом детету је да му омогуће да из себе избаци накупљену напетост преко игара које дете посебно воли. А деца са флегматичним темпераментом треба дати могућност да буду одређено време сама, како би се у потпуности смирила (Ветро, 2010:87).

Телесна и физичка стања организма, такође, утичу на процес прилагођавања тако да ће дете физички неотпорно и дете са неком хроничном болешћу се теже прилагодити, а дете које је физички здраво брже и лакше ће се уклопити у средину.

Искуство које је дете претходно стекло у животу, лакше ће се прилагодити дете које је имало позитивне емоционалне доживљаје, које има осећање сигурности и дете са којим се у периоду његове најраније социјализације поступало на правилан начин. Лакше ће се прилагодити дете које долази из вишечлане породице, дете које је имало раније социјалне контакте изван породице са другом децом и одраслим особама.

Најлакше се адаптирају деца комуникативних родитеља, који нису у детињству имали проблем адаптације на вртић. Уколико су оба родитеља недруштвена, дете ће често, највише волети да се игра само. У том случају, најбоље је да још сачека са поласком у вртић општег типа или да се упише у групу где је мало дете (Ветро, 2010:87).

На процес адаптације утиче и слагање навика и начина живљења са новонасталом ситуацијом. На пример, дете које се само успављује у кућним условима, лакше ће се прилагодити на нове услове у јасленој групи. Такође, утиче и узраст детета. Лакше ће се прилагодити дете узраста од 8, 9, 10 месеци и дете преко 10 месеци, него деца узраста од 9 до 18 месеци, то је последица одређених карактеристика детета.

Дете које се адаптирало, радо долази у вртић слободно и спонтано изражава своја осећања, мисли и способности ка фигури за коју се везало у вртићу. Из угла теорије афективне везаности дете је адаптирано када користи васпитача као сигурну базу (истражује, радознано је, учествује у предвиђеним активностима) (Стојић и сарадници, 2010:368).

Одвајање од родитеља се доживљава као непријатност и напуштање, што изазива бурне реакције код деце. Код најмлађе деце симптоми неприлагођености се најчешће испољавају у органско-физиолошкој сфери (одбијање хране) и психолошкој (агресивно понашање, нервозне реакције). Код старије деце се јављају неке сложеније реакције које се тешко откривају. Једна од тих реакција може бити поремећај мотива глади и то у виду одбијања хране, повраћања, неадекватног понашања приликом оброка или се јављају болови у стомаку. Одређен број деце реагује на ове промене нервозним понашањем које се испољава сисањем палца, грицкањем ноктију, љуљањем тела, чупањем косе.

Једна од честих реакција је и регресија коју карактеришу облици понашања које је дете превазишло, као што су тепање у говору, одбијање узимања чврсте хране, карактеристичне цуцле, флашице. Честа реакција је и агресивно понашање које се испољава ударањем, уједањем друге деце или одраслих, викањем, ударање главом. У периоду одвајања од породице због осећаја несигурности, код неке деце која се претерано везују за одређене особе, јавља се страх да ће бити напуштени. Једна од реакција може бити повлачење у себе и непоказивање интересовања за околину. Овакве реакције се срећу код плашљиве деце и код деце која су научила да поштују ред и дисциплину. Таква деца обично не плачу, повлаче се у угао собе и немају жељу за сарадњу. Наведене реакције нису исте код сваког детета. Реакције у периоду адаптације разликују се по квалитету и то од благог до најбурнијег реаговања, и трајању реакције од неколико дана до два-три месеца (Стојић и сарадници, 2010).

На основу својстава сврставамо их у три категорије: лака, средња и тешка адаптација. Лако прилагођавање карактеришу краткотрајно лоше расположење (поремећај сна и апетита, промена емотивног стања). У току првог месеца понашање деце се нормализује. Лака адаптација представља нормалну реакцију на промену средине. Код такве деце све реакције и промене настале одвајањем од родитеља пролази у року од 10-15 дана боравка у колективу. Лака адаптација се може очекивати уколико дете већ прихвата да остане у новој средини без родитеља, лако ступа у контакт са другом децом и игра се са њима, показује радозналост ка истраживању, прихвата налоге и упуства одраслих.

Средње тешка адаптација се манифестује променама у расположењу, понашању и поремећају навика и здравственог стања. Ова адаптација се јавља код деце која полазе у колектив са 10-15 месеци, иначе су здрава, живе у комплетној породици, али је у васпитању било неких погрешних поступака, односно у анамнези или

упадљивих поступака. Промене које су заступљене код средње тешке адаптације се спорије нормализују.

Тешко прилагођавање траје дуже, понекад и више месеци, са честим одсуством детета због болести (која траје дуже, понавља се или компликује), понашање детета се нормализује касније у стресним ситуацијама, могућа су слична очекивања. Дете је данима узнемирено, дуго плаче, одбија храну, повраћа и тешко га је смирити. У оваквим ситуацијама треба се обавезно консултовати са васпитачем, педијатром, психологом и проценити да ли дете треба и даље излагати оваквом оптерећењу и какву врсту помоћи му пружити. Овај тип прилагођавања се среће код деце старије од 18 месеци, која имају већих проблема са здрављем или у процесу афективног везивања, тежи случајеви неуротичног везивања, када дете има панични страх од сваког одвајања (Шајн, Марковић, Ковачевић, Даневски, Пађан 2003).

Сарадња породице и предшколске установе

Да би се деца адаптирала на услове и обавезе у предшколској установи потребно је усаглашавање читавог спектра активности, који се односе на организацију рада у предшколској установи, улогу и обавезе родитеља, као и сарадњу породице и предшколске установе која представља кључ успешне адаптације. Један од задатака установе у коју се прима дете јесте да родитељима помогне да превазиђу почетне потешкоће. Искуства васпитача говоре да се појединим поступцима може скратити и ублажити адаптација, као што су претходно упознавање са дететом и родитељима, флексибилно време приликом пријема, постепено продужавање боравка у колективу и омогућавање боравка родитеља у групи.

Ради боље адаптације родитељима се саветује да код куће говоре о вртићу, да понекад до њега прошетају, да бораве у дворишту вртића када су друга деца у њему, да се распитају о ритму живљења у вртићу и да га прилагоде кућним условима, да сестру-васпитача упознају са особинама детета, да допусте детету да понесе омиљену играчку и да растанак са дететом у вртићу буде што краћи, да увек одрже своју реч када ће доћи. Сарадња предшколске установе и родитеља остварује се кроз различите облике и садржаје. Најчешће је сарадња успостављена на релацији родитељ – дете - васпитач. Са стручним сарадником, у просеку, сарадњу успостави сваки четврти родитељ (Чикош, Радошевић, Кубет, 2008:407).

Поласком детета у вртић родитељи добијају партнера у васпитању деце, али то не умањује њихову улогу, већ им се отвара задатак да успоставе добар однос са васпитачем. То значи да родитељи и сестра-васпитач морају да успоставе добру комуникацију како би

праве информације о детету пренели успешно једни другима. Родитељ у колективу сарађује и са стручном службом, коју чине главна сестра вртића, педагог, психолог, социјални радник. Комуникација између родитеља и васпитача може бити остварена кроз разговор, преко паноа који се налази испред сваке собе, као и преко родитељских састанака. Ако вртић нема пано или кутак за родитеље, то се може направити или импровизовати. Програм сарадње са родитељима је база од које васпитач полази и добија садржаје и препоруке за рад.

Један од основних пропуста који често отежава сарадњу јесте недовољна информисаност. Може да се деси да родитељ не зна како установа ради, какав је режим рада, да ли је предвиђена нека сарадња, колики је део његове одговорности и слично. Дешава се да вртић од родитеља нереално очекује да припреми дете за вртић, а родитељ не знајући за то очекује од вртића да му да упутства. Пребацујући одговорност са једних на друге не покушава се одредити конкретнији допринос једних и других за ефикаснију адаптацију, па се дете тешко адаптира на вртић без довољне помоћи одраслих. Добра адаптација у раном узрасту може бити добар услов за прилагођавање у другим периодима живота.

За добру адаптацију неопходно је да родитељ упозна особине личности васпитача, методе рада, организацију установе, циљеве организованог предшколског васпитања, услове у којима се то васпитање остварује, као и вршњаке свог детета и њихове родитеље. Васпитач треба да се упозна са основним карактеристикама родитеља, како се дете понаша у породици и како му је место у односу на другу децу у породици (Вукомановић, Касагић, Марковић, Павловски, Ђебић, Коруга, 1989 :14). Васпитачи и родитељи заједничким напорима треба да створе деци такве услове у којима ће се оно окушати у разним правцима стваралаштва. Заједнички задатак педагога и родитеља је да заједно пажљиво, са пуно љубави и стрпљења, прате развој детета и да уоче њихове највредније црте карактера, важне за будуће формирање личности (према: Ветро, 2010:90).

Закључак

Одвајање деце од родитеља управо се врши поласком детета у вртић. Уколико је добра адаптација у раном узрасту то може бити услов за прилагођавање у другим периодима живота. У томе важну улогу имају родитељи и васпитачи. Сигуран и самопоуздан родитељ који подржава своје дете, има поверење у васпитача и активно учествује у процесу адаптације, један је од најзначајнијих фактора успешне адаптације.

Дете се у предшколској установи, у почетку осећа усамљено, беспомоћно, зато је први задатак васпитача да ослободи дете тог осећаја, да комуницира са дететом и да му посвети више пажње. Како би успео у томе васпитач мора да буде оспособљен, односно да поседује компетенције које ће му омогућити рад са децом на почетку њиховог боравка у предшколску установу. Зато васпитач треба, пре свега, да воли посао којим се бави, да поштује свако дете и његову индивидуалност, да зна када и каквим тоном треба да се обрати детету, да му узврати емоције, односно треба да зна и учини све како би деца схватила како је он на њиховој страни. Припрема свих учесника у процесу адаптације је неопходно како за правилан развој детета, тако и за сигурне кораке у откривању света.

Литература

Ветро, Ј. (2010). *Адаптација деце на услове у предшколским установама*, Зборник радова, Суботица, Висока школа струковних студија за образовање васпитача, стр. 84-90.

Вукомановић, Н., Касагић, Ђ., Коруга, Д., Марковић, М., Павловски, Т., Ћебић, М. (1989). *Родитељ у децем вртићу*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Дамјановић, Д., Михаић, И., Јестровић, Ј. (2014). *Родитељски стрес при адаптацији деце на вртић: извори стреса и његов интензитет*, Београд: Зборник Института за педагошка истраживања, бр. 2., стр. 451-472.

Каменов Е. (2002). *Предшколска педагогија 1*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Кукић, Ј. (2010). *Заједно у адаптацији*, Зборник радова, Суботица: Висока школа струковних студија за образовање васпитача, стр. 29-34.

Стојић, О., Дивљан, С., Аврамов, Н. (2010). *Адаптација деце јасленог узраста у контексту теорије афективне везаности: искуство предшколских установа Срема*, Срем: Примењена психологија, бр. 4. стр. 357-376.

Чикош, Д., Радошевић, В., Кубет, Д. (2008). *Место и улога стручних сарадника са становишта родитеља, васпитача и стручних сарадника*, Београд: Настава и васпитање, бр. 3., стр. 406- 415.

Шајн, М., Марковић, М., Ковачевић, И., Даневски, Д., Пађан, М. (2003). *Корак по корак 1*, Београд: Креативни центар.

Tamara Dobrić
Tatjana Kompirović
Marija Kuzmanović

ADAPTATION OF CHILDREN TO A PRE-SCHOOL INSTITUTION

Summary: Starting attendance to a kindergarten and separation from its parents represents a big challenge to a little child. This separation from the parents is often a traumatic situation as much for the child as much for parents because it is full of fear from separation and efforts of the child to become accustomed to the newly created situation. It is obvious that a great attention should be paid to the problem related to children`s adaptation to a preschool institution and continuous seeking for new possibilities and procedures facilitating the process. The process of adaptation is an individual one and is caused by numerous factors (heredity, the child`s experience, surrounding environment influences, physical state of the body). The reactions in the process of adaptation are not the same with each child, they differ in both quality and length. The decisive role in this is played by the temper and developmental level of the child, as well as both wishes and expectations of father and mother. In order to make the child adapt to the conditions and responsibilities, it is necessary to reconcile a whole spectrum of activities referring to organization of work in the preschool institution, the role and responsibilities of the parents, as well as the cooperation between the preschool institution and the parents, which is the key to a successful adaptation.

Key words: adaptation, child, separation from the parents, cooperation